

RECENZE

Jiří Rambousek: Doba, knihy, autoři. Články, medailony a recenze z let 1988–2007. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2007, 176 stran.

Jihlavský rodák doc. PhDr. Jiří Rambousek, CSc., působil v letech 1962–1964 na Pedagogickém institutu v Jihlavě a v letech 1964–1973 a opět od roku 1990 na Pedagogické fakultě nynější Masarykovy univerzity v Brně. Za normalizace musel fakultu v roce 1973 z politických příčin opustit a pracoval řadu let v Brně v manuálních zaměstnáních, jako všichni, kdo se znelibili tehdejší moci. Kontakt s oborem udržoval pouze kradmo, např. prostřednictvím sborníku *Českolipsko literární*, kde uveřejnil několik příspěvků, a časopisu *Věda a život*, v němž působil krátce pod cizím jménem jako redaktor. V roce 2003 vydal v nakladatelství Torst v Praze soubor vybraných prací z let 1967–2000 pod názvem *Nesoustavná rukojeť české literatury* i s personální bibliografií, zpracovanou Michalem Přibáněm a studenty brněnské pedagogické fakulty.

Přítomný soubor *Doba, knihy, autoři* s podtitulem *Články, medailony a recenze z let 1988–2007* připravil k vydání za autorovy spolupráce PhDr. David Kroča, Ph.D. Jiří Rambousek v prologu Úvodem poděkoval Davidu Kročovi a všem dalším, kteří mu za normalizace pomáhali neztratit kontakt s oborem. Kromě docenta Jana Macků, manželů Vojtiškových a dalších tu jmenoval i prof. PhDr. Vladimíra Šmilauera, DrSc., který mu umožnil publikovat v interních ročenkách Kruhu přátel českého jazyka. Předložený soubor článků a recenzí *Doba, knihy, autoři* je velmi zajímavě koncipován. První část tvoří Tři články z roku 1990, druhou vzpomínkové stati a recenze Učitelé, kolegové, přátelé, třetí články, medailony a recenze z moderní české literatury, nazvané Česká poezie, próza a literární věda a čtvrtou oddíl O literatuře pro mládež. K tomu je připojena bibliografie prací Jiřího Roubouska, rejstříky a epilog Davida Kroči pod názvem Vytvrvalý chodec literární vědy.

První část tvoří články o sametové revoluci, normalizačních zákazech a zakázaných knihách, které přes svůj příležitostný ráz mají zvláštní patinu výstižné charakteristiky celé epochy komunistické nadvlády i jejího pádu. Zákazy nezávislé české literatury, emigrace jejích předních tvůrců, výstava samizdatové a exilové literatury z prosince 1989, to vše je tu pojednáno zároveň s vyličením neobyčejného daru svobody v listopadu téhož roku. Zaujme nás tu i výstižná citace z Arne Nováka: „Národ sám sebe hodný nepřijme žádný ústrk bez protestu zavazujícího, aby bezprávi bylo odčiněno. Smí se načas přizpůsobit nepříznivým poměrům, které ho srazily, ale nesmí se s nimi trvale smířiti – nejen ve své zemi musí hledati podle rady básnickovy železo, ale i ve své krvi!“

V druhém oddílu Učitelé, kolegové, přátelé doc. Rambousek nejprve s velkým pochopením rozebral paměti svého učitele Alberta Pražáka (*Politika a revoluce*, Academia, Praha 2004), které se dotýkají zejména pražského květnového povstání v roce 1945 i dalších poválečných let. Právem kritizuje Rambousek některé dílčí nedostatky v edici Pražákových pamětí, k nimž možno připočíst i další. Pražák zůstal na fakultě až do roku 1952 a jeho syn Jiří žil v letech 1913–1965, rovněž životní data syna Přemysla nejsou v ediční poznámce uvedena správně (1910–1966), ale správný údaj 1908–1966 obsahuje *Lexikon české literatury 3*, svazek II, Praha 2000, str. 1061. Velmi podnětná je recenze memoárů profesora Josefa Ludvíka Fischera *Listy o druhých a o sobě* (editor Jiří Opelík, Torst, Praha 2005). Jde o komplikovanou záležitost, protože Fischerovo dílo vznikalo postupně, s mnoha doplňky i škrty a Roubouskův rozbor těchto skutečností je i vynikající statí textologič-

kou. Fischera chápe jako levicového intelektuála nemarxistického typu, který se přes počáteční sympatie ke komunismu dostával s tímto učením do stále většího rozporu. Fischer odsuzoval také nacistickou totalitu, viz např. jeho práci *Třetí říše* z roku 1952). Pozapomenutou postavou brněnské romanistiky byl docent Vladimír Stupka, spoluautor mnoha užitečných příruček francouzské literatury. Vynikl i jako bohemista; Rambousek zvláště oceňuje jeho stostránkový esej *Svědectví krásy a písma* s podtitulem *Esej o slovesné duši brněnského kraje*, vydaný v roce 1941. Jako beletrista spolupracoval Stupka s Moravským kolem spisovatelů. Rambouskův obsažný článek, zachycující zejména Stupkovu literární činnost za druhé světové války, byl vydán v roce 2006 k stému výročí Stupkova narození.

Nekrolog literárního historika Jiřího Hájka-Heka (1932–1998) vznikl u příležitosti jeho smrti 6. srpna 1998. Jiří Hájek byl zakladatelem a tvůrcem Literárního oddělení Moravského muzea, které s výjimkou let 1973–1983, kdy byl svého místa z politických důvodů zbaven, zastával od samého počátku. Hájek navázal svou práci na dílo Miroslava Hýska *Literární Morava v letech 1849–1885* a zabýval se zejména českou literaturou první poloviny 20. století. Spolu se Štěpánem Vlašinem vydal výbor z Mahenovy korespondence *Adresát Jiří Mahen* (1964) a výbor Mahenových statí o divadle *Pryč s divadelní idylou* (1966). Byl také autorem scénáře televizního filmu *Krajiny Františka Halase* (1986). Jedinou věc v Rambouskově pěkné stati postrádám, a to je zmínka o tom, že Hájek jako vedoucí brněnského literárního archivu v něm několik let umožnil pracovat manželce pronásledovaného a předčasně zemřelého katolického básníka Jana Zahradníčka Marii Zahradníčkové. Další nekrolog věnoval Rambousek literárnímu historikovi Pavlu Peštovi, který zemřel 31. března 2002. Pešta se věnoval dějinám českého humoru a satiry a podílel se na řadě slovníků české literatury od 60. do 90. let 20. století. Brno podle Rambouska ztratilo v Peštovi „suverénního znalce dějin literární Moravy 19. a 20. století“. Z dalších Rambouskových článků možno připomenout kromě statí a medailonů Osmdesátiny Zdeňka Kožmína a Pocta Ludvíku Kunderovi recenzi knihy Alexandra Sticha *Jazykověda – věc veřejná* (nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, 335 stran). Polemizovat by tu bylo možno s příliš častým užíváním slova Česko, jež v mnoha případech lze nahradit výrazy České země, Česká republika atd. Druhý oddíl doplňují články Jubilantka Alena Hájková k jejím osmdesátinám 19. srpna 2006 a nekrolog O příteli Igoru Zhořovi, k jeho úmrtí 22. listopadu 1997. Ličí Zhoře jako zastávce demokratizačního procesu v roce 1968 i jako významného znalce výtvarného umění, který pro své postoje po sovětské okupaci ze srpna 1968 musel opustit své učitelské místo na pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Třetí oddíl Česká poezie, próza a literární věda je uveden strhujícím článkem o nevydaných pamětech sestry bratří Čapků Heleny Čapkové-Palivcové (1886–1961) a celém jejím strastiplném osudu, když ve věku třiašedesáti let ji bezohledná prokurátorka Ludmila Brožová-Polednová, dnes se vydávající naprosto neprávem sama za oběť padesátých let, připravila v zinscenovaném procesu v dubnu 1951 téměř na deset let o manžela, který byl propuštěn až koncem roku 1959, když nato v listopadu 1961 vážně nemocná Helena Čapková-Palivcová zemřela. Jiří Rambousek vydal v roce 1996 v nakladatelství Torst v Praze knihu *Josef Palivec: Prózy, listy z vězení, pozdravy od přátel*, která oživuje nešťastný osud tohoto významného básníka a překladatele. K tomu možno dodat, že Jiří Rambousek vydal i souborné vydání Palivcova díla, nazvané *Básně, eseje, překlady* (Torst, Praha 1993). Po recenzi knihy *Poetistická próza* (nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, 616 stran) následují v Rambouskově výboru dva články o Jaroslavu Seifertovi; první souhrnný Seifertovo století české poezie a druhý Dílo Jaroslava Seiferta v poločase je věnován vydávání jeho sebraných spisů v nakladatelství Akropolis. Poněkud překvapivě následuje stať Nesportovní povídky Jaroslava Žáka, která je obsažnou recenzí stejnojmenné knihy, vydané roku 2001 v Chvojkově nakladatelství Marii Krulichovou.

Dalším básníkem, který dopltil na otevřený odsudek sovětské okupace Československa ze srpna 1968, byl Jaromír Hořec, jehož práce vycházely pak za normalizace jenom v exilu či v samizdatu. Rambousek věnuje ve svém článku *Ta tma, tos býval ty?* pozornost i celé skupině vyznavačů dynamoarchismu, vstupující do literatury před rokem 1948, kam patřili kromě Hořce i František Listopad a další. K dynamoarchismu se hlásili především básníci Mladé fronty, jejichž stálým spolupracovníkem byl i spisovatel a kritik „Jiří Kárnet – jeden z prvních pounorových emigrantů“, jak

zní další Rambouskova stať o pozdějším kulturně politickém komentátorovi rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Rambousek podrobně rozebírá zejména Kárnetovy exilové pokusy dramatické; se zvláštním uznáním zmiňuje tragikomedii *Soudruh O. Beránek aneb Pygmalion* s tématem z komunistického Československa a psychologickou hru *Nymfa*, která se odehrává v prostředí newyorských českých emigrantů. V emigraci v Kanadě působil od konce šedesátých let minulého století i „Utajený básník Ivan Schneedorfer“, jak zní Rambouskův stručný přehled Schneedorferovy básnické činnosti včetně souhrnného vydání jeho *Básní* (Torst, Praha 2002, 501 stran).

Další čtyři příspěvky v Rambouskově výboru se týkají Moravy. Brno snů a skutečností je rozbohem fejetonů Jiřího Kratochvila *Brno nostalgické i ironické* (Petrov, Brno 2001, 186 stran), Lyrická kronika západomoravské vesnice je recenzí próz Ludmily Klukanové *Konec novověku* (Host, Brno 2001), Brněnský sborník o odkazu Arne Nováka je naopak poučeným referátem o konferenci o díle Arne Nováka, jejíž materiály vydalo v roce 2004 bohemistické literární pracoviště Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, kde se konference v říjnu 2000 konala. Novák je tu rozebírán nejen jako bohémista, ale také jako romanista, germanista a je tu podchycen i osud jeho díla v padesátých letech, kdy jeho čelný žák profesor Antonín Grund byl kvůli svému podílu na vydávání děl Arne Nováka dokonce vyslýchán StB, což přispělo i k jeho sebevraždě v listopadu 1952. Knihu Zdeňka a Drahomíry Kožminových *Zvětšeniny z Komenského* (Host, Brno 2007) recenzoval Rambousek s tím, že její prezentace 4. května 2007 byla jednou z posledních radostných událostí v Kožminově životě, zemřel 12. listopadu 2007. Šlo o jakéhosi průvodce Komenského dílem, nahrazujícího obdobnou starší práci Josefa Hendricha z roku 1941.

Další stati třetího oddílu se věnují literárním příručkám a monografiím, zachycujícím ponejvíce českou literaturu po druhé světové válce. Monografie o díle Josefa Topola rozebírá dvě práce o jeho dramatech i básních z pera Aleny Štěrbové (1999) a Davida Kroči (2005), jež významně posunuly bádání o tomto autorovi. Následuje příspěvek Jedenáct set stran myšlení o literatuře, který je recenzí dosud vydaných svazků antologie *Z dějin českého myšlení o literatuře 1945–1990*; ta je doprovodným projektem k akademickým *Dějinám české literatury 1945–1990*. Editorem a pořadatelem celé řady je brněnský vědec Michal Příbáň a oba dosud vydané svazky *Z dějin českého myšlení o literatuře 1 (1945–1948)*, Praha 2001, a *Z dějin české literatury 2 (1948–1958)*, Praha 2002, doprovodil svými studiemi Petr Šámal. Vydal je Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky. Z Rambouskovy zevrubné recenze dostáváme podrobný obraz o poválečné snaze ovládnout českou literaturu stalinisty i o přesvědčení mnohých dalších hájit výrazné literární hodnoty i v nepříznivých společenských poměrech. Pominuta je tu jen katolická literatura, která do myšlení o literatuře vnašela (ponejvíce ovšem jen do února 1948, dokdy to bylo možné) jiný duchovní rozměr (Albert Vyskočil, Timotheus Vodička aj.) než levicová literatura. Třeba také říci, že strukturalisty tolik oslavovaný Jan Mukařovský jako rektor Karlovy univerzity po únoru 1948 neučinil nic proti vyhazování vynikajících vědců (Kalista, Chaloupecký aj.) z univerzity, ačkoliv jako její nejvyšší představitel nepatřil k většině zcela bezmocných.

Precizní je stručná Rambouskova recenze knihy *Slovník literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945–2000*, redigoval Blahoslav Dokoupil, nakladatelství Host – Votobia, Brno 2002, 335 stran), kterou ještě obohacuje řada doplňků. Nabita novými informacemi je i Rambouskova recenze knihy Marie Vojtíškové *Bezděz v krásné literatuře* (nakladatelství END, Česká Lípa 1997), kde se dozvídáme mnoho zajímavého o osudech Tylovy hry *Slepy mládenec*, vzniku libreta Elišky Krásnohorské k Smetanově opeře *Tajemství* a také údaj o tom, že Durychova návštěva u Jakuba Demla, který krátce působil ve Vrchbělé, dala impuls ke vzniku Durychovy trilogie *Bloudění*. Poslední recenze třetího oddílu zachycuje osobnosti dvou regionů, a to Třebíčska a Rychnova nad Kněžnou, podchycené v regionálních publikacích kolektivu autorů *Osobnosti Třebíčska* (Třebíč 2000, 227 stran) a *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou* (tamtéž 2001, 432 stran). Užitečným příručkám vytýká recenzent příliš mnoho chyb v místních názvech a osobních jménech.

Čtvrtý oddíl O literatuře pro mládež zahrnuje Poznámky k dílu Jaroslava Foglara, referát z konference Bezručova Opava, v němž Rambousek píše o čtyřicetiletých diskusích o Foglarově díle u nás, které přes svou nesmírnou oblibu u čtenářů se netěšilo oficiální přízni a dlouhá léta u nás

foglarovky nevycházely (1949–1964 a 1972–1985). Náš nejpůvodnější autor pro mládež nebyl zařazen ani do slovníkové příručky *Čeští spisovatelé pro děti a mládež* (1985). Foglar byl přitom nejen oblíbeným romanopiscem (jeho knihy vycházely v nákladu až 100 000 výtisků), ale i průkopníkem původních kreslených seriálů, a to zejména svými *Rychlými šípy*, uveřejňovanými každý týden v *Mladém hlasateli*. V posledním příspěvku Rambousek rozebral knížku Ivana Diviše pro děti *Říkadla a kecadla* (nakladatelství Baobab, Praha 2004), která vyšla až pět let po autorově smrti a čtyřicet let po svém vzniku. Rambousek ve své recenzi právem ocenil v Divišově poezii pro děti smysl pro humor a jemnou lyričnost.

Soubor článků, medailonů a recenzí docenta PhDr. Jiřího Rambouska, CSc., *Doba, knihy, autoři* ukazuje, že Rambousek je mistrem tohoto drobného žánru a dovede znamenitě odhalit charakteristické rysy recenzovaných prací a jejich přínos a také přednosti i nedostatky připomenutých osobností a má dokonalý přehled o moderní české literatuře druhé poloviny 20. i počátku 21. století. Kromě vlastní literatury (prózy, poezie i dramatu) věnuje značnou pozornost literární vědě a vysoce oceňuje zejména literární slovníky a další literární příručky, jejichž spolehlivost je základním podhoubím literární vědy. Nečiní přitom rozdílu mezi literaturou domácí a exilovou, obě pokládá za rovnocennou součást literární tvorby. Za nezbytnou podmínku zdárného literárního vývoje pokládá právem tvůrčí svobodu, která je možná jen ve svobodných společenských poměrech.

Richard Pražák